

Туенбаева К.Т.¹, Денгельбаева Н.Б.²

¹педагогика ғылымдарының кандидаты, e-mail: kalima_t@mail.ru

²магистрант, e-mail: denggelbayeva@gmail.com

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

ТӨРТІНШІ ӨНЕРКӘСІПТІК РЕВОЛЮЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ӘЛ-ФАРАБИ КІТАПХАНАСЫ ДАМУЫНЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ

Көптеген өзге де мәдени мекемелердегідей, кітапхана да қазіргі заманда жаңа технологияны қолданудан қапы қалмасы анық. Электронды-ақпараттық ортаны құрайтын, компьютерлік желі мен цифрлық технология дәстүрлі әдістер мен кітапхананың ақпараттық қызметін арттыруда сапалы түрде өзгертуге мүмкіндік береді.

Мақалада, әл-Фараби кітапханасын мысалға ала отырып, жоғары оқу орындарының кітапханасына RFID технологиясын енгізу арқылы жаңғырту, кітапханадағы барлық жүйенің қызмет көрсетуін толықтай өзгертуге жағдай жасалуы, сондай-ақ оқырмандардың электрондық формулярына ауысуы, оқу залындағы қосалқы қорды еркін пайдалануға мүмкіндік берілуі және студенттердің өзіне-өзі қызмет көрсетудің тиімділігі мен электрондық кітапханадағы жазылымды дерекқорларына қолжетімділігі ашық түрде болуы туралы баяндалады. Электронды порталмен, кітапхана каталогымен, университеттің корпоративтік басқару жүйесімен, Интернет-ресурстармен – әлемдік сандық кітапханалармен, Қазақстан мен ТМД елдеріндегі онлайн кітапханалармен, серіктес университеттердің кітапханаларымен жұмыс істеуге арналған аймақ ретінде қарастырылады.

Әл-Фараби кітапханасы электронды кітапхана қалыптастыру арқылы қорды толықтыру, сақтау, толыққанды және сапалы ақпарат көздерін оқырмандардың білім жүйесінде қолдануын қамтамасыз етіп, университетіміздің даму стратегиясына сай қызмет көрсетеді.

Алдағы уақытта Елбасымыздың 2018 жылғы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауының бағыттарына сәйкес жаңа технологияларды пайдалана отырып, кітапхана деңгейін «ақылды кітапханаға» айналдыру жоспарланып отыр.

Түйін сөздер: кітапхана, мәдениет, жаңа технология, ашық қор, модернизация, кітапханалық қызмет.

Tuenbayaeva K.T.¹, Dengelbayeva N.B.²

¹Candidate of Pedagogical Sciences, e-mail: kalima_t@mail.ru

²Master in Library Sciences, e-mail: denggelbayeva@gmail.com
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

New Peculiarities of Development of the Al-Farabi library in the Fourth Industrial Revolution

In the modern era of the libraries, such as most other cultural institutions, can not do without the use of new technologies. The components of the electronic information environment—computer networks and digital technologies provide an opportunity to change qualitatively the traditional methods and techniques of library information activity.

In the article, the example of the al Farabi library tells about the modernization of the university library through the implementation of RFID technology, which contributes to a complete change of the entire library system service, in particular to adopt an electronic reader's from, open access to an auxiliary the possibility self-service, acces to databases the e-library.

It is considered as a region for working with the electronic portal, the library catalog, the corporate governance system of the university, Internet resources – world digital libraries, online libraries in Kazakhstan and CIS countries, libraries of partner universities.

The Al-Farabi library serves the development strategy of our university, providing replenishment, storage, use of high-grade and high-quality sources of information in the educational system of reader by creating electronic library.

It is planned to convert the library level into an «intelligent library» using new technologies in accordance with the President's instructions «New Opportunities for the Development of the Fourth Industrial Revolution in 2018».

Key words: library, culture, new technology, open-end fund, modernization, library services

Туенбаева К.Т.¹, Денгельбаева Н.Б.²

¹кандидат педагогических наук, e-mail: kalima_t@mail.ru

²магистрант, e-mail: denggelbayeva@gmail.com

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Новые возможности развития Библиотеки Аль-Фараби в четвертой промышленной революции

В современную эпоху библиотеки, как и большинство других учреждений культуры, не могут обойтись без применения новых технологий. Составляющие электронно-информационной среды – компьютерные сети и цифровые технологии дают возможность качественно изменить традиционные методы и приемы информационно-библиотечной деятельности.

В статье на примере Библиотеки Аль-Фараби рассказывается о модернизации вузовской библиотеки посредством внедрения RFID-технологии, которая способствует полному изменению всей системы библиотечного обслуживания, в частности о переходе на электронный читательский фомуляр, открытый доступ к подсобному фонду в читальном зале, о возможности самообслуживания, доступе к подписным базам данных через электронную библиотеку и т.д.

Библиотека Аль-Фараби рассматривается как регион для работы с электронным порталом, библиотечным каталогом, системой корпоративного управления университета, интернет-ресурсами – мировыми цифровыми библиотеками, онлайн-библиотеками в Казахстане и странах СНГ, библиотеками университетов-партнеров.

Библиотека Аль-Фараби также служит стратегией развития нашего университета, обеспечивая пополнение, хранение, использование полноценных и качественных источников информации в образовательной системе читателя путем создания электронной библиотеки.

Планируется преобразовать библиотечный уровень в «умную библиотеку» с использованием новых технологий в соответствии с указаниями Президента «Новые возможности для развития четвертой промышленной революции в 2018 году».

Ключевые слова: библиотека, культура, новая технология, открытый фонд, модернизация, библиотечное обслуживание.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайында дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауында еліміздің технологиялық, экономикалық және әлеуметтік өзгерістер дәуіріндегі дамуының маңызды кезеңі анықталған. Елбасы өз Жолдауында «Бүгінде әлем төртінші өнеркәсіптік революция дәуіріне, технологиялық, экономикалық және әлеуметтік салалардағы терең және қарқынды өзгерістер кезеңіне қадам басып келеді. Жаңа технологиялық қалып біздің қалай жұмыс істейтінімізді, азаматтық құқықтарымызды қалай іске асыратынымызды, балаларымызды қалай тәрбиелейтінімізді түбегейлі өзгертуде. Біз жаһандық өзгерістер мен сын-қатерлерге дайын болу қажеттігін ескеріп, «Қазақстан-2050» даму стратегиясын қабылдадық. Алдымызға озық

дамыған отыз елдің қатарына кіру мақсатын қойдық» деп атап көрсетті. Бүгінде цифрлық прогресс өмірімізге берік енді, ол күнделікті іс-қызметіміздің ең көп бөлігін құрайды. Біздер цифрлық технологиялардың белсенді пайдаланушыларына айналуамыз. (Мұтанов, 2018:5)

Соңғы жылдары Қазақстанда ақпараттандыру ықпалымен бүкіл мемлекеттік жүйе қайта құрылатын деңгейге жетіп үлгерді. 2013 жылы ел экономикасының цифрлық түрленуіне, ақпарат қоғамына көшуге, мемлекеттік басқаруды жетілдіруге, тек корпоративтік құрылымдарға ғана емес, сондай-ақ ел азаматтарына ақпараттық инфрақұрылымның қолжетімділігінің артуына септігін тигізетін «Ақпараттық Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. (Цифрландыру: жоспар мен бағдар үйлесімі, 2018:3)

Қазірдің өзінде Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске

асыру жөнінде бірқатар бастамаларды енгізуде:

Техникалық және кәсіптік, жоғары, жоғары білімнен кейінгі білім беру саласында:

1) 3 (үш) мамандықтың негізінде студенттерде таңдап алған кәсібі аясында АКТ-ны тәжірибеде пайдаланудың арқаулық білімдерін қалыптастыратын «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәні енгізілді;

2) техникалық және кәсіптік, жоғары, жоғары білімнен кейінгі білім беру бағдарламаларының негізгі базасы болатын кәсіби стандарттар әзірленуде.

Сонымен бірге бүгінгі таңда 2014-2016 жылдар аралығында «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» мамандықтары бойынша мамандар даярлауға 14,5 мың білім гранты бөлінді, ал осы кезеңде бітіріп шыққандар 94 мың адамды құрады. (Сағадиев, 2017:4)

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын жеделдету және орта мерзімді келешекте цифрлық технологияларды пайдаланудың есебінен халықтың тұрмыс сапасын жақсарту, сондай-ақ Қазақстан экономикасын ұзақ мерзімді келешекте болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін дамудың қағидаттық жаңа траекториясына көшуге жағдай туғызу болып табылады.

Кітапхана ісінің жаңашылдық, даму бағыттары

Қазіргі кезде жоғары оқу орындары кітапханаларын цифрландыру процесі бірнеше кезеңнен өтті. Мәселен, 1990 жылдардың аяғы мен 2000 жылдардың басында республиканың жетекші жоғары оқу орындарының кітапханаларында автоматтандырылған кітапханалық бағдарламалар орнатылды, электрондық каталогтар құрылды, деректер базаларына кітапхана қорын енгізу басталды. Дәстүрлі карточкалық каталогтар мен картотекалар және электрондық каталогтардың арасындағы барлық шектерді алып тастап, есепке алу, ақпараттық және іздеу функцияларын қатар қолданды. Қазіргі кезде дәстүрлі карточкалық каталогтарды жүргізу процесін электрондық түрге толығымен көшіру жүргізілуде. Әдетте, электрондық каталогтардың библиографиялық деректер базалары библиографиялық жазбаларды: кітаптарды, оқу-әдістемелік кешендерді, жоғары оқу орындары профессорлық-оқытушылар құрамының еңбектерін, сирек кітаптар қорын, мақалаларды,

диссертациялар мен авторефераттарды, мерзімді басылымдарды, электрондық басылымдарды, сондай-ақ жоғары оқу орындары бейіні бойынша тақырыптық проблемалық бағдарланған деректер базаларын қамтиды. 2010 жылдардың басында, автоматтандырылған кітапханалық-ақпараттық бағдарламалардың жаңа версияларының дамуымен және жоғары оқу орындары кітапханаларының жұмыс тәжірибесіне ендірілуімен пайдаланушыларға сілтемелерді электрондық каталогтарда бұрыннан бар библиографиялық жазбаларға байлау арқылы баспа басылымы мәтінінің электрондық көшірмелеріне қатынау мүмкіндігі пайда болды. Бүгінгі таңда жоғары оқу орындары кітапханаларының көпшілігінің электрондық каталогы бірыңғай деректер базасы болып табылады, ол саналуан түрдегі құжаттар туралы библиографиялық және толық мәтінді ақпаратты қамтиды. (Иржанова, 2013:7-14 б.)

2018 жылы сәуірдің 26-27 күндері Республикалық ғылыми-педагогикалық кітапхана мен Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті бірлесе отырып ұйымдастырған «Жоғары оқу орындары кітапханаларының цифрлық жаһандану жағдайындағы дамуының үрдістері» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық семинарында Әл-Фараби кітапханасы ЖОО кітапханалары арасындағы ең алдыңғы қатарлы, озық, заманауи үлгідегі, сондай-ақ цифрландыру процесінің қарқынды даму үстінде екендігі ерекше аталып өтті. Жұмыс тәжірибесіне автоматтандырылған кітапханалық-ақпараттық бағдарламаларының жаңа версияларының енгізілуімен пайдаланушыларға электрондық каталогтарда бар библиографиялық жазбаларға сілтемелерді байлау арқылы баспа басылымының электрондық көшірмелеріне қол жеткізу мүмкіндігі бар жөнінде және қашықтықтағы пайдаланушыға арналған жаңа қызмет түрлері, құжаттарды электронды түрде жеткізу, web-сайтындағы қашықтықтағы online режимінде қызмет көрсету, инновациялық IT-технологияларды ендіру жағынан ЖОО кітапханалары арасынан озық кітапханардың бірі екендігі баяндалды.

Қазіргі кезде сыртқы ресурстардан толық мәтінді ақпаратқа қолжетімділікті жоғары оқу орындарының барлық кітапханалары көрсетеді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің қолдауымен қол қойылған келісімге сәйкес қазақстандық барлық білім беру және ғылыми ұйымдарына алыс шетелдердің толық мәтінді деректер базалары ресурстары-

на, соның ішінде Springer, Scopus және Web of Science және басқаларына ақысыз қатынау ұсынылады, қатынау операторы «Мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптама Ұлттық орталығы» АҚ болып табылады. Ресурстарға қатынау университеттердің IP-адрестері бойынша іске асырылады. Барлық кітапханалар қолжетімділігінде бар электрондық ресурстарды ілгерілету жұмысын жүргізуде. Бүктемелерді, ресурстар жөніндегі жолбасшыларды дайындау, жоғары оқу орындары және кітапхана сайттары арқылы хабарлау, ақпараттық хаттарды электрондық почта арқылы жіберу іске асырылады. Пайдаланушылардың түрлі санаттарымен электрондық ресурстарды пайдалану жөнінде топтық оқыту және жеке консультациялар өткізілуде. Бүгінде жоғары оқу орындарының электрондық кітапханалары пайдаланушылардың арасында ақпарат алудың танымал әрі қажетті форматы. Электрондық кітапхана жүйесіне келушілер саны үздіксіз өсе түсуде. Кітапханаларда электрондық ресурстарды пайдалану тиімділігінің ұдайы мониторингі іске асырылады, пайдаланушылардың қажеттіктері зерделенеді. Статистикалық мәліметтерге қарағанда электрондық ресурстарды пайдалану көрсеткіштері, ақпарат көлемінің ұлғаюы, сыртқы ресурстарға қатынауы, пайдаланушыларды деректер базаларындағы мәліметтерді іздеуге үйретуі жыл сайын арта түсіп отыр. (Мухтанова, 2013:53-57 б.)

Қазіргі кезде барлық жоғары оқу орындары кітапханаларының жоғары оқу орындарының web-сайтында өз парағы, ал кейбірінің дербес сайты бар. Жоғары оқу орындары кітапханаларының сайттары аптасына 7 күн 24 сағат режимінде ақпаратқа қолжетімділіктің негізгі арнасы болып отыр. Бүгінде, республика жоғары оқу орындарының барлық дерлік сайттарының кітапхана бөлімінде «Кітапхана құрылымы», «Пайдалану қағидалары», «Қызметтер», «Жаңалықтар», «Виртуалдық кітап көрмелері» парақтары бар. Барлық жоғары оқу орындары кітапханалары пайдаланушыларға тиімді жағдайларды жасауға тырысады. Барлық дербес компьютерлер Интернеттің жылдамдығы жоғары тегін желісіне қосылған, оқу залдарында Wi-Fi аймақтары орнатылған, ақпараттық ресурстарға еркін қатынау ұйымдастырылған. Көптеген жоғары оқу орындары кітапханаларының пайдаланушыларға қызмет көрсету жүйесінде оқырмандарды жазу, басылымдарды беру және қабылдау автоматтандырылған кітапхана-ақпарат жүйелерінің тиісті модульдерін пайда-

ланып, автоматтандырылған режимде іске асырылады. (Денгельбаева, 2013 : 67)

Бүгінде жоғары оқу орындары кітапханалары – кітапхана қоғамдастығының аса белсенді бөлігі, бұл жоғары оқу орындары рейтингін арттырудың, қызмет көрсетуді жаңғыртудың, жаңа жобаларды іске асырудың жаңа мүмкіндіктерін іздеу қажеттілігімен байланысты. Республиканың жоғары оқу орындары кітапханаларының кітапханалық-ақпараттық қызметіне ақпаратты басқарудың жаңа технологияларын енгізу проблемаларын тудырды. Бұл проблемалар кітапхана қызметкерлерінің кәсіби біліктілігі деңгейіне, шығармашылық белсенділігіне, бағдарламалық және техникалық қамсыздандыруға және тиісті қаржыландыруға байланысты болып табылады. (Мусаева, 2017: 70)

Әл-Фараби кітапханасы қызметіне инновациялық технологияларды ендіру процесінің даму ерекшеліктері

Әл-Фараби кітапханасы – 1934 жылы университет құрылған сәттен бастап, өзіндік сипаты мен қызметі бар, оқу және ғылыми үдерістерін ақпараттық-кітапханалық, инновациялық қызметпен қамтамасыз ететін әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің құрылымдық бөлімшесі.

2012 жылы кітапхана жалпы ауданы 17 856,6 м2 құрайтын, шығыс стилінің нақыштары жаңа технологиялармен және коммуникациялық шешімдермен жақсы үйлесім тапқан, Орталық Азияда теңдесі жоқ заманауи ғимаратқа көшті.

Халықаралық танымал баспалар мен дерек қорларының электронды кітаптарына (EBooks), EBSCO дерек қорының 3456 электрондық кітабына, Springer-дің 10817 электрондық кітабына, Elsevier-дің 114 электрондық кітаптарына қолжетімді және толықмәтінді дерекқор жинақталған дербес электрондық кітапхана болып табылады. «Бір терезе» қағидасы бойынша жұмыс істейтін барлық факультеттерге арналған абонементтер, мұнда студенттерге факультетіне, мамандығына қарамастан, бір жерден қызмет көрсетіле береді.

Шартты түрде аймақтарға (мультимедиялық аймаққа, интернетпен, графикалық бағдарламалармен, электронды ресурстармен, жеке ноутбуктармен жұмыс істеу аймақтарына) бөлінген, 220 адамға арналған жеке электрондық кітапхана қарастырылған.

Әл-Фараби кітапханасы 2015 жылдан бастап инновациялық қызметі қарқынды түрде да-

мып, жаңа технологияларды жаппай ендіруде. 2017 жылы кітапхананы жаңғырту бойынша қорды талдау, түгендеу, ескі базаны жаңа базаға біріктіру, деректер қорының әрбір жазбасын түзету және жөндеу сияқты біршама жұмыс атқарылды. Кітап қорының электрондық деректер қоры «КАБИС» (автоматтандырылған кітапханалық-ақпараттық жүйесінен), «ИРБИС» (интеграцияланған, дамыған кітапханалық-ақпараттық жүйесіне) көшіріліп, түзету жұмысы жүргізілуде.

Көпбейінді жұмыс станциясы, кітапхана қорының маркировкасын және RFID-технологиясы негізінде пайдаланушыларға қызмет көрсетуді бағдарламамен қамтамасыз ететін жиынтығымен, кітапхана қорын сақтауды қамтамасыз ету жүйесі;

RFID технологиясы бойынша оқырмандардың өзіне-өзі қызмет көрсету терминалы, басылымдарды цифрлау бойынша оқырмандардың өздігінен жұмыс істеуіне арналған сканерлік станция;

RFID-технологиясы негізінде кітапхана қорының сақтау бірліктерін сәйкестендіретін және түгендейтін бағдарламалық қамтамасыз ету пакеті алдын ала орнатылған автоматты түрде инвентаризациялайтын мобильді құрылғы т.б. көптеген жаңа құрал-жабдықтармен қамтамасыз етілді.

Монтаждау жұмыстары жасалды, қосымша желі жүргізілді, құрал-жабдықтарды орнату және барлық жүйені ретке келтіру жұмыстары жүзеге асырылды. RFID технологиясы автоматтандырылған кітапханалық Ирбис-64 жүйесімен ықпалдастырылды, аз ғана уақыт ішінде қордағы 60000 кітапқа радио-белгі жабыстырылды және белгілер бағдарламаланды. Аппараттық-бағдарламалық кешенді жеткізіп берушілермен кешенді іске қосу бойынша және университеттің ID-картасын оқырман билеті ретінде қолдануды мүмкін ету бойынша қомақты жұмыстар атқарылды. Кітапханада инновациялық қызмет көрсетудің 2 бағыты бар: абонементте және классикалық оқу залының режимінде кітап беру. Оқырмандардың кітапханаға жазылуы абонементте университеттік ID-карта бойынша жүргізіледі, әрбір оқырманға электрондық формуляр толтырылады. Кітапхана оқырмандарына классикалық оқу залы мен ғалымдар клубының қорына еркін кіруге рұқсат етіліп, оқырмандардың өзіне-өзі қызмет көрсету жүйесі енгізілген. Оқу залынан алынған әдебиеттерді өзіне-өзі қызмет көрсету терминалының көмегімен қайтаруға болады. Әдебиеттерді алу және тапсыру опе-

рациясы аяқталған соң, оқырман алынған және қайтарылған әдебиеттер тізімінің түбіртегін алады. Кітапханаға кіру есігіне орнатылған қорғау қақпасы рұқсат етілмеген әдебиеттерді алып кетсе немесе ұрланған жағдайда дабыл жүйесі орнатылған. J-Irbis модулі іске қосылды, оның көмегімен Интернет арқылы кітапхана қорларына, сондай-ақ, электрондық каталогтың барлық қорларына кіруге мүмкіндік бар. Сайт басқа платформаға ауыстырылып, дизайнны жаңартылды, онда «Айқап», «Аманат», «Мәдениеттану кітапханасы» электронды журналдары орналастырылды.

Кітапхана сайты elibrary.kaznu.kz ұдайы даму және жетілдірілу үстінде, жаңа ақпаратпен толығуда. Басқа да озық кітапханалардың веб-сайттары сияқты барлық заманауи талаптарға жауап береді: ақпаратты алудың қолжетімділігі іздеудің қарапайымдылығы электронды каталог арқылы кітапхана қорындағы барлық әдебиеттердің тізімін ашып көрсетеді, сондай-ақ, on-line коллекциялармен жұмыс істеу мүмкіндігі бар. Сайт статистикасының мониторингі оның келімінің тұрақты өсуін тіркейді, мұнда электрондық кітапхананың электрондық каталогына және толық мәтінді деректер базаларына қызығушылық басым орын алады. Кітапхана сайтында ТМД елдерінің Кітапханааралық абонемент және Құжаттарды жеткізу орталықтарының анықтамалығы беріледі. Кітапханааралық абонемент (КАА) пен Құжатты жеткізу жүйесінің толыққанды жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін Ресей мемлекеттік кітапханасының (РМК) Қосымша қызмет көрсету басқармасы Қашықтықтан қызмет көрсету және КАА орталығының мамандары ТМД елдерінің КАА және құжаттарды жеткізу орталықтарының анықтамалығын қайта шығару үшін өзекті ақпарат жиналды. Жаңаланған анықтамалықты басып шығарылып, бірінші даналары Ресейдің Владимир қаласында 2018 жылдың мамыр айында өткен Ресей кітапханалық қауымдастығының КАА және Құжаттарды жеткізу бойынша секциясының мәжілісінде таныстырылды. Анықтамалықтың мақсаты ТМД елдері кітапханаларының сайты, мекен-жайы туралы толық ақпарат берілген және сілтеме арқылы тікелей кіруге болады. Сонымен қатар оқытушы-профессорлардың жасқа толу мерейтойына байланысты 1995 жылдан бастап 2018 жылға дейінгі биобиблиографиялық көрсеткіштердің толық мәтінді нұсқасы, 2017-2018 жылдар аралығындағы ҚР заңнама институты хабаршысының толық мәтінді нұсқасы, әл-

Фараби және оның рухани мұрасы сілтемесінен ұлы, ғұлама, ойшыл, философ әл-Фараби еңбектерінің тізімі және өзі туралы жазылған еңбектердің тізімі көпшілік оқырмандардың назарына ұсынылады.

Бүгінгі таңда көптеген халықаралық дәйексөз жүйелері бар (библиографиялық қор): Web of Science, Scopus, Web of Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Chemical Abstracts, Springer, Agris, GeoRef. Халықаралық дәйексөз жүйелердің ішінде бүкіл әлемге танылатын ең беделдісі «Web of Science» және «Scopus» жүйесі. Бұл жүйеге кірген журналдар Жоғары аттестаттау комиссиясымен (ЖАК) ресми түрде танылған болып табылады. Web of Science (WoS, алдыңғы атауы ISI Web of Knowledge) – ғылыми журналдар мен патенттердегі жарияланымдардың реферативтік деректер қорын біріктіретін, оның ішінде, жарияланымдардан дәйексөз алуды ескеретін Thomson Reuters компаниясымен әзірленіп ұсынылған іздеу платформасы. Платформада библиографиялық ақпаратты талдау, басқару және іздеудің кіріктірілген мүмкіндіктері бар. Кітапхана бірнеше жазылымды дерекқорлармен келісім шартқа отырып, толық мәліметі сайтта жарияланған. Олар: Elsevier, IPRbooks, Polpred.com, «Заң – Закон», Springerlink, ChemSpider, «Эпиграф» (Кукеева, : 18)

Кітапхана сайтында сондай-ақ, арнайы оқырмандарға, студенттерге, оқытушылар мен кітапханашыларға арналған құжаттар және әлеуметтік деңгейіне қарай толық ақпараттар ұсынылады. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында алдағы уақытта қоғамның барлық саласында ауқымды жобалар мен реформаларды жүзеге асыру бойынша бір қатар міндеттерді жүктеген болатын. Соның бірі – «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы. Бұл жоба аясында әлемнің үздік оқулықтары мемлекеттік тілде аударылып, оқырмандарға қол жетімді болу жолдары қарастырылуда. Мемлекеттік бағдарламасы аясында шығарылған әдебиеттердің психология, социология, философия, дінтану, кәсіпкерлік, медиа, менеджмент, экономика, антропология, лингвистика, инновация салалары бойынша сайтымызда толық мәтінді нұсқасы оқырмандардың пайдалануына ұсынылып отыр. Кітапхана басшылығының ұйғарымы бойынша «100 жаңа оқулық» жобасы аясында кітапхана оқырмандарының барлық санатына сауалнама жүргізілді. Бұндай

оқулықтар болашақтағы мамандарды даярлауда маңызы өте зор. Оқырманның өмірлік ұстанымын қалыптастырып, психологиялық көзқарасы мен логикалық ойлау қабілеттерін арттыруына жетелейді. Бұл жоба аясында университетімізге кітаптың 17 данасы алынып жатқанда ең алғаш байқаған республикамыздың кітапханашылары және Түркия қонақтары. Оқулықтарды классикалық оқу залынан барлық оқырмандардың қолданылуына мүмкіндік бар және электронды нұсқасын кітапхана сайтынан пайдалануға болады. (<http://elibrary.kaznu.kz/ru/node/1468>). Қазіргі таңда бұл оқулықтарға студенттер арасында сұраныс өте көп 68% пайызы қазақ бөлімінің студенттері. Жүргізілген сауалнама қорытындысы бойынша 61% пайызы жобамен толық таныс екендігін көрсетеді, ал 21% пайызы аударылған кейбір оқулықтармен таныс екендігі сауалнама нәтижесінде анықталды. Болашақта бұндай қазақ тіліне аударылып жатқан оқулықтарды кітапханамыздың маңызды қорларының қатарына жинақтап, арнайы сөрелер ұйымдастырылады. (Туенбаева, 2018:4) Біздің кітапханамыз ақпараттық, білім беру және мәдени мекеме ретінде, білімнің жоғары сапаға жетуіне және жоғары білікті мамандарды даярлауға белсенді ықпал етіп, университеттің білім бағдарламаларына сәйкестендіріліп ұйымдастырылған кітап қорымен және заманауи ақпараттық электронды ресурстарымен қызмет көрсетеді.

Кітапхана заманауи дербес компьютерлермен жоғары техникалық жабдықтандырылуы және соның негізінде автоматтандырылған технологияларды ендіру, көшірмелеу-көбейту техникасымен, интерактивтік тақта, проекторлармен, бейнеконференцбайланыс жүйелерімен және басқа да техникалармен жарақтандырылуы материалдық-техникалық базаның жасақталуына айтарлықтай ықпал етті, кітапхананы дәстүрлі қалпынан дамыған ақпараттық технологиялары бар кітапханаға айналдыра отырып, кітапханалардың ішкі және сыртқы келбетін түбегейлі өзгерістерге әкелді. (Трачук, 2016:79)

Оқу залында оқырмандарға кітапханашы-менеджерлер бағыт-бағдар беріп, сұраныстарына қарай қордағы қажетті әдебиеттерді пайдалана отырып, толық және жедел түрде ақпарат береді, сұраныс-талаптарға сәйкес ғылым салалары бойынша қорды жинақтайды, рухани сұраныстарына қарай әдебиеттерді ұсынады, кітап қорын дұрыс пайдалануын қадағалайды.

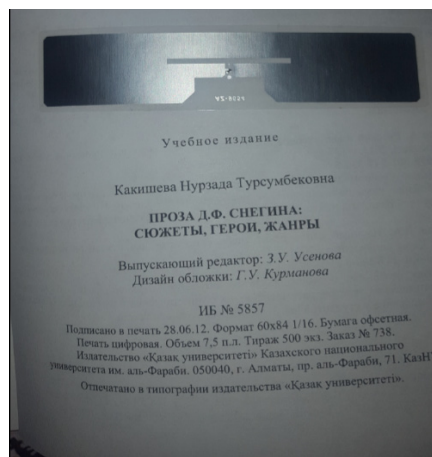
Оқырмандардың ақпаратты тез тауып, уақытын үнемдеуге барлық жағдай жасал-

ған. Оқу залында және кітапхананың барлық жерлерінде компьютер мен информмайзерлер орналастырылған. Оқу залындағы компьютерлер мен информмайзерлер (1-сурет) «Ирбис» кітапханалық-ақпараттық жүйесімен байланыстырылған, 2017 жылдың қыркүйек айынан бас-

1-сурет – Информмайзер

тап оқу залында қызмет көрсетудің сапасын арттыру мақсатында қорды штрихпен кодтау (RFID) (2-сурет) және құжаттарды беруді автоматтандыру, ашық кітап қорына еркін қол жеткізу режимінде қызмет көрсету жұмыстары іске қосылған.

2-сурет – Штрих-код (RFID).

Ашық қорға еркін қолжетімділікті дұрыс ұйымдастыру кітап қорымен жұмыс істеудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады, пайдаланушы құжатты өзі немесе кітапханашы ұсынысымен таңдай алады.

Ашық қорға еркін қолжетімділіктің негізгі мақсаты:

– пайдаланушылардың қажетті құжаттарын тәуелсіз іздеу және іріктеу үшін қолда бар ақпараттарды ашып көрсету;

– оқырмандарға кітапхана қорын пайдаланудың ыңғайлы жағдайларын ұйымдастыру.

Осы мақсатта кітаптар орналасқан стеллаждар мен сөрелер реттік нөмерлермен белгіленіп, әрбір сөреде орналасқан кітаптар ИРБИС жүйесіне бекітілді (3-сурет). Нақтылай айтқанда, электрондық каталогтан әрбір әдебиеттің қай стеллажда және қай сөреде орналасқанын оқырмандар тез таба алады.

Оқу залындағы қосалқы кітап қорының әдебиеттері өз стеллаждарынан ауысып кеткен жағдайда автоматты түрде түгендейтін (инвентаризациялайтын) мобильді құрылғысы пайдаланылады.

3-сурет – Реттік санмен белгіленген стеллаждар

RFID-технологиясы негізінде кітапхана қорының сақтау бірліктерін сәйкестендіретін және түгендейтін бағдарламалық қамтамасыз ету пакеті алдын ала орнатылған автоматты түрде түгендейтін мобильді құрылғы (4-сурет).

4-сурет – Автоматты түрде кітапты түгендейтін мобильді құрылғы

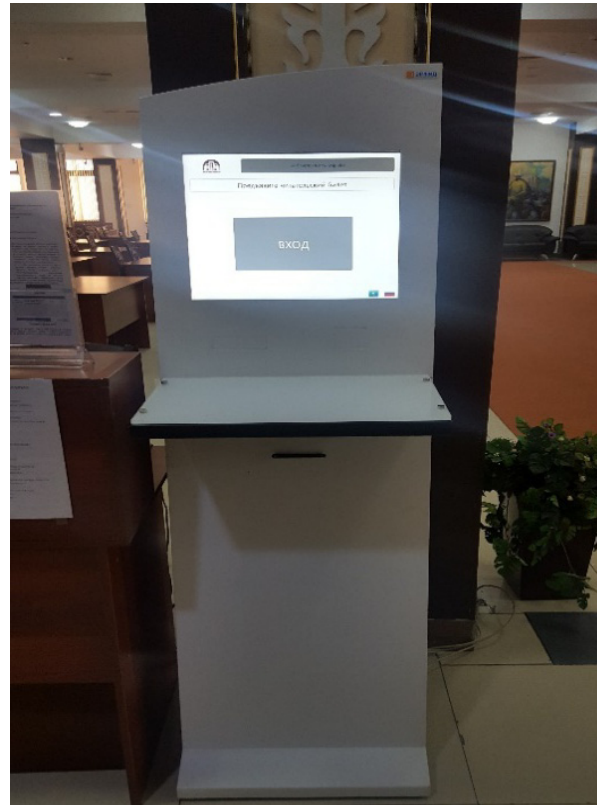
Сонымен қатар, оқу залында RFID қолдауымен оқырмандардың өзіне-өзі қызмет көрсету терминалы орнатылған (5-сурет). Бұл терминалмен кітап алу үшін:

1. Қажетті әдебиетті таңдағаннан кейін, пайдаланушы ID-картаны терминалдың жоғарғы оң бұрышында орналасқан панеліне жақындатады, сол кезде жұмыс терезесінде аты-жөні жазылып шығады да, пайдаланушы «Жеке кабинетіне» кіре алады. Кітапты үйге алу үшін пайдаланушы «Жеке кабинетінен» «Кітапты беру» деген операцияны таңдап, кітапты жұмыс панелінің сол жағында орналасқан RFID-оқығышқа жақындатады, сол кезде кітап туралы ақпарат экранға шығады. «Беру» деген батырманы басады, сол кезде автоматты түрде кітапты беру туралы жазба қалыптастырылып, оны алып кетуге рұқсат беріледі.

2. Кітаптарды қайтару бойынша операция да алдыңғысына ұқсас. Оқырман «Жеке кабинетте» «Кітапты қайтару» операциясын таңдап, кітапты жұмыс панелінің сол жағында орналасқан RFID-оқығышқа жақындатады, кітап туралы ақпарат экранға шығады. «Қайтару» деген батырманы басады, сол кезде автоматты түрде оқырманның кітапты қайтаруы туралы жазба қалыптасып, қарызы жойылады және кітапты алып кетуге тыйым қойылады. 3. Қарыздарды көру үшін «Жеке кабинетте» «Қарыз» деген операцияны таңдап, оқырманның абонемент пен оқу залынан алған барлық әдебиет тізімімен танысуға болады.

Сонымен қатар, оқу залында оқырмандардың өзіне қажетті әдебиеттен тапқан ақпаратын электронды түрге көшіріп, өзінің электрондық

поштасына ешбір кедергісіз жіберуіне мүмкіндік жасалған. Ол үшін оқу залында басылымдарды ақысыз цифрлау бойынша оқырмандардың өздігінен жұмыс істеуіне арналған сканерлік станция қойылған (6-сурет).

5-сурет – Өзіне-өзі қызмет көрсету терминалы

Материалдардың көшірмесін жасау үшін ксерокс аппараты да қойылған (7-сурет).

Кітапхананың кіреберісіне орнатылған қорғау қақпасы рұқсат етілмеген құжаттарды оқырманның алып кетуіне жол бермейді, егер ондай жағдай туындаса, белгі береді (8-сурет).

Әл-Фараби кітапханасы өзін «Ашық кітапхана» ретінде жариялады. Осыған орай басқа ЖОО-дан келген студенттерге өз оқырман билеттері бойынша оқу залында тегін қызмет көрсетіледі.

Әл-Фараби кітапханасы классикалық оқу залы, магистрантар оқу залы, мерзімді басылымдар залдарымен шектелмейді. Олармен қатар халықаралық қатынастар, шығыстану, философия және саясаттану, жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультеттерінде де оқу залдары мен абонементтер бар.

6-сурет – Сканерлік станция

7-сурет – Көшірме аппараты

8-сурет – Қорғау қақпасы

Қорытынды

Бүгінде заманауи ақпараттық цифрлық ортаны дамытудың басты факторлары электрондық кітапхана коллекцияларына ашық қолжетімділік жүйесі және материалдарды цифрландыру болып табылады. Цифрлық технологиялар дәуіріндегі ашық қолжетімділіктің заманауи анықтамасын әйгілі америкалық ғалым Питер Сабер электрондық ашық қолжетімділік әдебиеттерінің мынадай сипаттамаларын ескеріп, нақтылап берді: цифрланған, онлайн және тегін қатынау арқылы қолжетімді және авторлық құқық және лицензиялау тұрғысынан мүлдем шектеулері жоқ деп қарастырды. Ал ашық қолжетімділіктің өзі мына көрсеткіштердің жиынтығымен анықталады: жедел, тегін, тұрақты, толық мәтінді, онлайнды (Библиотековедение, 2014 : 93)

Электрондық кітапханалар коллекцияларына ашық қолжетімділіктің басты тезисі: ғылыми еңбектер, жарияланымдар, қорлар, коллекциялар пайдаланушылар үшін ашық болуы тиіс, олар шектеусіз пайдаланылуы, әлбетте, авторлық құқықтарды және зияткерлік меншікті қорғау саласындағы қолданыстағы заңнаманы сақтай отырып, берілуі және жариялы түрде көрсетілуі тиіс. Ашық қолжетімділік – бұл Интернеттің кітапханаларға және олардың пайдаланушыларына ықпалының басты нәтижелерінің бірі. Қазірдің өзінде жоғары оқу орындары кітапханалары жасайтын толық мәтінді біліми электрондық ресурстардың бір бөлігі ашық қатынауда қолжетімді және пайдаланушылар үшін тегін әрі қолайлы. (Соколов, 2014 : 256)

Қазіргі кітапхана – толыққанды ақпарат ресурстары ғана емес, оларға еркін қолжетімділік жасалған оқырмандар үшін жайлы орта деуге болады. Әл-Фараби кітапханасы заманауи кітапхана ретінде оқырмандарына арналған ашық алаңдар мен тыныш демалыс орындары бар жеке және топтық аймақтармен ерекшеленеді. Сондықтан бүгінгі таңда кітапхана кеңістігі пайдаланушылар үшін ыңғайлы әрі тартымды ақпараттық орталыққа айналууда.

Кітап қорларын пайдаланушыға барынша жақындауына септігін тигізетін, кітаптардың сақталуы мен жылжуын бақылауды, қорғау және ұрлануына қарсы функцияларды іске асыруды қамтамасыз ететін радиожиилікті сәйкестендіру RFID-технологиялары негізінде кітапхананы басқарудың автоматтандырылған жүйелері де басты функциялардың бірі.

Жоғары оқу орындары кітапханалары дәстүрлі әдістер мен заманауи ақпарат-коммуникациялық технологияларды шебер ұштастыра отырып, пайдаланушыларға қызмет көрсетуде бірқатар маңызды өзгерістерге ұшырады. Жаңа технологиялар кітапханалардың дамуы үшін заманауи цифрлық ортада бұрын болып көрмеген мүмкіндіктерді әкелді. Электрондық ақпарат ортасының құрамдастары – компьютерлік желілер мен цифрлық технологиялар ақпарат-кітапхана қызметін көрсетудің дәстүрлі тәсілдерін сапалық тұрғыда өзгертуге мүмкіндік берді. Кітапханалардың цифрлық дәуірдегі түрленуі олардың кеңістігінің, құрылымының, интерьерінің, дизайнының сөзсіз өзгеруіне әкеп соқтырды. Бүгінде барлық озық жоғары оқу орындары кітапханаларында пайдаланушыларға тиімді жағдайларын барынша қарастыруда. Барлық дербес компьютерлер Интернеттің жылдамдығы жоғары тегін желісіне қосылған, оқу залдарында Wi-Fi аймақтары орнатылған, ақпараттық ресурстарға еркін қатынау ұйымдас-тырылған. Көптеген жоғары оқу орындары

кітапханаларының пайдаланушыларға қызмет көрсету жүйесінде оқырмандарды жазу, басылымдарды беру және қабылдау автоматтандырылған кітапхана-ақпарат жүйелерінің тиісті модульдерін пайдаланып, автоматтандырылған режимде іске асырылады.

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, әл-Фараби Кітапханасы ұдайы дамуда, инновациялық IT-технологиялар ендірілу үстінде екенін, бар әлеуетті мүмкіндіктерін тиімді пайдаланып жатқанын тағы да ерекше атап өтуіміз абзал, бұл үздік дәстүрлерді сақтап, жоғары оқу орындары оқу процесін және ғылыми-зерттеу қызметін қамтамасыз етуге септігін тигізеді. Жұмыс тәжірибесіне ақпараттық технологияларды ендірудің бір кездері инновациялық болса, бүгінгі күні дәстүрге айналып келеді.

Кітапхананың барлық функцияларында, қалай болғанда да тәрбие аспектісі болады. Елбасының Қазақстан халқына «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауында «Ұлттың әлеуетін арттыру үшін мәдениетіміз бен идеологиямызды одан әрі дамытуымыз керек. «Рухани жаңғырудың» мән-маңызы да нақ осында. Өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар қазақстандық біздің қоғамымыздың идеалына айналуға тиіс» деп атап көрсетілген (Шваб, 2018: 15)

Әдебиеттер

- Библиоковедение. Санкт-Петербург: Профессия, 2013
- Денгельбаева Н.Б. II-халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары: «Университет кітапханалары дамытудың жаңа бағыттары-2013». Астана: Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2013, 67 б.
- Иржанова Г.Ж. II-халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары: «Университет кітапханалары дамытудың жаңа бағыттары-2013». Астана: Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2013
- Кукеева М.К. II-халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары: «Университет кітапханалары дамытудың жаңа бағыттары-2013». Астана: Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2013
- Мусаева С.Т. Кітапханалық менеджмент. Алматы: CyberSmith, 2017
- Мухтанова М.А. II-халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары: «Университет кітапханалары дамытудың жаңа бағыттары-2013». Астана: Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2013, 53-64 б.
- Мұтанов Ғ. М. Еліміздің стратегиялық дамуын айқындаған құжат. Егемен Қазақстан, № 12, 2018, 5 б.
- Сағадиев К. Сипаты бөлек, мазмұны терең жолдау. Егемен Қазақстан, № 66, 2018, 4 б.
- Соколов А. В. Социальные коммуникации. Санкт-Петербург: Профессия, 2014
- Трачук Л. Ф. Формирование электронных библиотек и коллекций документов на сайтах областных универсальных научных библиотек Украины. Библиоковедение, №1, 2016, с. 79
- Туенбаева К. Т. Время новых знаний. Вечерний Алматы, № 63-64, 2018, 4 с.
- Цифрландыру: жоспар мен бағдар үйлессе. Түркістан, № 6, 2018, 3 б.
- Шваб К. Төртінші индустриялық революция. Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018

References

- Bibliotekovedenie. Sankt-Peterburg: Professiya, 2013 [Library science].
- Dengelbayeva N.B. II-halikalik gilimy-tajiribelik konferensiya materialdari: 'Universitet kitaphanalari damitudin jana bagittari – 2013'. Astana: L. N. Gumilev atindagi EYU, 2013, 67 b. [Materials of the II International Scientific and Practical Conference: «New Directions for the Development of University Libraries – 2013»].
- Irjanova G.J. II-halikalik gilimy-tajiribelik konferensiya materialdari: 'Universitet kitaphanalari damitudin jana bagittari – 2013'. Astana: L. N. Gumilev atindagi EYU, 2013 [Materials of the II International Scientific and Practical Conference: «New Directions for the Development of University Libraries – 2013»].
- Kukeeva M. K. II-halikalik gilimy-tajiribelik konferensiya materialdari: 'Universitet kitaphanalari damitudin jana bagittari – 2013'. Astana: L. N. Gumilev atindagi EYU, 2013 [Materials of the II International Scientific and Practical Conference: «New Directions for the Development of University Libraries – 2013»].
- Musayeva S.T. Kitaphanalik menedgment: Almaty: CyberSmith, 2017 [Management of the library].
- Muhtanova M.F. II-halikalik gilimy-tajiribelik konferensiya materialdari: 'Universitet kitaphanalari damitudin jana bagittari – 2013'. Astana: L. N. Gumilev atindagi EYU, 2013, 53-64 b. [Materials of the II International Scientific and Practical Conference: «New Directions for the Development of University Libraries – 2013»].
- Mutanov G. M. Elimizdin strategiyalik damuin aikindagan kujat. Egemen Qazaqstan, № 12, 2018, 5 b. [The document that determines the strategic development of the country].
- Sagadiev K. Sipati bolek, mazmuni teren joldau. Egemen Qazaqstan, № 66, 2018, 4 b. [The description is separate, but the content is deep.].
- Sokolov A. V. Sotsialnie kommunikatsii. Sankt-Peterburg: Professiya, 2014 [Social communications].
- Trachuk L.F. Formirovanie elektronnih bibliotek I kolleksii dokumentov na saitah oblastnih universalnih nauchnih bibliotek Ukraini. Bibliotekovedenie, №1, 2016, b. 79 [Formation of electronic libraries and collections of documents on the websites of the regional universal scientific libraries of Ukraine.].
- Tuenbayeva K.T. Vremya novyh znanii. Vechernii Almaty, № 63-64, 2016, 4 s. [Time of new knowledge].
- Sifrlandiru: jospar men bagdar uilesse. Turkistan, № 6, 2018, 3 b. [Digitalization: if the plan and orientation are combined.].
- Shvab K. Tortinshi industriyalik revolutsiya. Almaty: Yltik audarma burosi, 2018 [Fourth industrial revolution].